

*Bağ'da adları yazılı iki uluslararası sendikalar
kuruluşu adına DİSK davasını izleyen
Prof.'ün raporu*

İstanbul'da DİSK liderleri ve temsilcilerinin davası

RAPOR: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ve Uluslararası
Hür Sendikalar Birliği'ne (ICFTU)

Hazırlayan: Prof. M.G.Rood (İş Hukuku ve Endüstriyel İlişkiler
Konusunda)

Leyden Üniversitesi Hukuk Fakültesi Leyden/Netherlands

I. GİRİŞ

- 1- Yukarıda ismi geçen uluslararası sendikalar ve Hollanda sendikası FNF'nin ricası ile İstanbul'a gittim. 13.4.1982-17.4.1982 tarihlerinde kaldım. Ziyaretimin amacı yukarıda açıklanan davayı gözlemci olarak izlemek, ki bu dava İstanbul 2 no.lu Askeri Mahkemesinde sürüyor, (İstanbul'dan 25 km. uzakta) ve bu davada sendikal özgürlük, tutukluların savunması ve hapisane koşulları ile ilgili bilgi toplamaktı.
- 2- Ziyaretimden önce ICFTU ve ETUC'dan çeşitli ülkelerin koşulları ve uygulamaları ile ilgili bir dizi raporu okudum ve inceledim. Bunlardan ICFTU adına Karl Nandrup Dahl (2-6 Kasım 1981) ve Thomas Rothpfeffer (3-8 Ocak 1982) raporlarını belirtmeliyim. Bu raporlar çok enteresan ve önemli bilgiler taşıyor, bunlarla şu anda İstanbul'daki durum rahatlıkla anlaşılabilir.
- 3- Brüksel'de ETUC'dan Mrs.Nalsund ve Hinterscheid, ICFTU'dan De Jonge ve Jonckheere ve DİSK Av. temsilcisi Top'tan aldığım bilgilerle harekete geçtim. Onlar öncelikle Türkiye'deki sendikaların özgür olup olmadıklarını incelememi sordular. Aynı zamanda şu anda görülmekte olan dava konusunda bilgi almamı önerdiler. Yaptığımız toplantıda ben askeri otoritelerden dava hakkında bilgi almayı planladığımı açıkladım ve çeşitli isimler ve olasılıklar üzerinde tartıştık.

II. ARA BÖLÜM

- 4- Sanıyorum belirtmekte yarar var, geçenlerde İstanbul barosundan pek çok kişi ile ilişki kurdum. Aynı zamanda Hollanda barosunda şu anda, staj yapan İstanbul barosu avukatları ile ilişki kurdum. En azından üç farklı duruma sahip kişilerle (DİSK davası hakkında) ilişkili dava hakkında tartıştık, bağlantı kurdum.
- 5- Birinci durum; Avrupa Konseyi'nde üye hükümetler düzeyinde bir toplantı yapıldı.(1977 Strazburg-Fransa) Bu toplantıda konu Barolar Birliği idi. Bu toplantıya Uluslararası İnsan Hakları Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden de heyetler katıldı. Toplantıda konu Türkiye'de Barolar Birliği, buna yapılan uygulamalar, üyelerine yapılan uygulamalar, stajyer avukatların çalışma durumları idi. (O zaman Demirel hükümeti vardı. Toplantıda üyeler 1978'de 100. yılını dolduran İstanbul Barosuna yapılan uygulamaları kınamak için uluslararası bir dayanışma gösterisi yapmak için öneri getirdiler.

- 6- İkinci durum; Viyana'da Şubat 1978'de toplanan "Praesidenten Konferenz" isimli konferansta ortaya çıkan fikirler konuya ilgiyi çekti. Bu konferans Avrupa Barolar Birliklerinin başkanları düzeyinde idi. O yıl da Avusturya Barosunun önerisi ile Viyana'da toplandı. O zaman konferansa katılanlardan bazıları özellikle İstanbul Barosu'nun bir sol örgüt (bazılarına göre de komünist) olarak tanımlanışı üzerine dikkati çektiler.
- 7- Üçüncü durum; İstanbul'da 4-9 Nisan'da toplanan Avrupa Barolar Birliği konferansına İstanbul Barosu'nun hakkındaki şüpheli duruma rağmen pek çok Avrupa ülkesi baro temsilcisi katıldı. O tarihte Ecevit başbakandı. Bir kapalı toplantı yaptı ve temsilcilere resepsiyon verdi. Bizim Türkiye'li ev sahiplerine göre bir uluslararası dayanışma gösterisine gerek yoktu. O günler sokak koşulları Kuzey İrlanda'ya benziyordu. Aynı günlerde bir yemek baro üyelerinin birinin toplantıya gelirken kurşunlanması ile iptal edildi.

Bu farklı durumlarda ben Türkiye Barolar Birliği başkanı Sav ile ve İstanbul Baro Başkanı Apaydın ile görüştüm. Konuşmaların Türkçe geçtiğini üzülerek belirtmeliyim.

III. İSTANBUL NİSAN 1982

- 8- İstanbul havaalanına geldikten sonra (bavulum kontrol edilmedi) Hollanda Büyükelçiliği mensupları tarafından karşılandım. Ateşe ve tercüman tarafından tüm istediğim şeyler yapıldı. Her konuda yardım aldım ve istediğim kişilerle randevu işlemlerini güvenilir bir şekilde yürüttüler. Bu konuda Hollanda Dışişleri Bakanlığına teşekkürü borç bilirim.
- 9- Mr. De Jonge'den aldığım telgrafta duruşma günleri Çarşamba ve Cumaları idi. Ama Frankfurt'tan belirli günlerde uçak olduğundan ancak Cuma günü (16 Nisan 1982) duruşmaya katılabildim. Bununla beraber Çarşamba gününe başka bir dava da DİSK davasına eklendiği için dava tam anlamıyla ilerlemiyordu. Mahkemeye katılmadan evvel savunma avukatları Tahiroğlu, Güneş, Ketenci ile uzun görüşme yapabildim. Bundan başka Savcı Bay Takkeci ve yardımcılarla, yardımcılarıyla, Ataman ve diğer askeri otoritelerle görüştüm. Bu görüşmeler iki keş oldu ve Hollanda Büyükelçiliği yabancılar servisi, ateşe Mr. Van Renselaar ve tercümanı sayesinde yapıldı.
- 10- Nisan 1978'deki Türkiye ziyaretimle karşılaştırdığımda epey farklılıklar gördüm. Miğferli, silahlı devriyeler beşli gruplar halinde dolaşmaktaydı. Savunma avukatları ile yapacağımız toplantı ise çok sıkı bir şekilde izlendi. Önce Mr. Tahiroğlu'nün yazıhanesinde yapmaya karar verdik, fakat rahatsız olunca benim odama gitmeyi düşündük. Bu arada bir taksi tarafından takip edildik.

IV. LEGAL GÖZLEMLER

- 11- DİSK davasının ana teması, DİSK Türkiye'de komünizmi kurmak istiyordu ve bunun için çalıştı. Şu anda sürekli akılda tutulması gerekir ki Türkiye yasalarına göre komünist partisi yasaktır. Ki şu durumda değil komünist partisi, diğer siyasal partiler bile yürürlükte değildir. Bana öyle geliyor ki, batıdaki örgütler üyelerine yoldaşlar denir, bunlar buradaki anayasa ile kesinlikle uyusamazlar.
- 12- Benim elimdeki kaynaklara göre, ki bunları hiç de inanılır bulmadım, bazı DİSK'e üye sendikalar Sovyetler Birliği'nin ve Dünya Sendikalar Federasyonu'nun emrinde çalışmaktadır. Aynı kaynaklar özellikle sadece DİSK liderlerinin bu çember içinde olmadığını da belirtiyor. Mr. Baştürk DİSK'in başkanı, parlamentoda Ecevit'in partisinin üyesiydi. Ben onun haksızca suçlandığını düşünüyorum. Fakat diğer yandan DİSK adını kullanarak yapılan bazı eylemler onun komünist rejim yanlısı olduğunu bugünkü hükümet gözünde doğruluyor. Bu bilgiyi Bay Baştürk'ten aldım. O, DİSK adına konuşma yetkisinin Batı Avrupa'da sadece Mr. Top ve Türkiye'de Mr. Tahiroğlu'nun sahip olduğunu belirtti. Bu karar sonunda ben ne yazık ki DİSK'in diğer bazı temsilcilerinin Batı Avrupa'da yaptıkları konuşmalarla komünist kanat içinde olduklarını belirttiklerini gözledim. Bazı kaynaklar Mr. Denizmen'in bu kişilerden biri olduğunu gösterdi. Bu benzer kişiler DİSK adına yaptıkları konuşmalarda ne yazık ki DİSK'i tehlikeli bir duruma sokuyorlar.
- 13- DİSK liderlerine karşı olan dava askeri mahkeme içinde sürüyor. Bu acıip durum savaş hali hükümlerinin uygulanması ile sağlanıyor. DİSK'in statüsü Ecevit hükümeti tarafından onoylanmış ve sonra Demirel hükümeti de bunu uzatmıştır. Dava askeri mahkeme tarafından sürdürüldüğünden legal koşullar gözönüne alınmamıştır. Diğer taraftan 1402 sayılı (Savaş hali hükümleri yasası) yasanın 1980'de erke gelen askeri yönetim tarafından pek çok kereler değiştirildiği de unutulmamalıdır. Özellikle savaş mahkemesinin yetkilerinin genişletilmesi, askeri mahkeme heyetinin altına sivil hakim ve yargıçların gelmesi mahkeme bağımsızlığı açısından ciddi bir sorundur.

Ben 1402 sayılı yasadaki değişikliklerin incelenmesi yönünde bir öneri getirmekten kendimi alamıyorum. Ayrıca diğer yasalarda yapılan değişikliklerle ilgili raporu (ETUC'a) Türkiye üzerinde Berlin'de 18 Aralık 1981'de yapılan konferansa gönderdim. Bu tartışma yazısı 1980 12 Eylülü ile 1981 1 Haziranı arasında/geçen yasadaki değişiklikleri içeriyor.

V. DAVA

14. DİSK davasında yargılanan 52 lider var. Bunlar seçimle işbaşına gelmişlerdi. 53. kişi ise eski İstanbul Belediye başkanı Ahmet İsvan. Aynı şekilde suçlanmaktadır. 118 diğer DİSK temsilci-

sinin de yine mahkemeye çıkarılacağını öğrendim. 2 bin DİSK üyesinin ise henüz tevkif edilmediğini fakat tutuklanabileceklerini bildiklerini öğrendim. 138 Ecevit partisi üyesi de (CHP üyesi) DİSK'le olan ilişkilerinden ötürü tutuklu bulunmaktadır.

15- Türk ceza yasasına göre mahkemede yazılan herşey tüm ayrıntılarına kadar okunması gerekir. Tüm şeyleri okumak ve incelemek oldukça zor benim için, aylar alabilecek bir konu. Savunma ile ilgili her delil savunma yapan kişilerce kağıt üzerine aktarılması gerekir. Tutukluların mahkeme başkanı tarafından sorgulanmasında her soru ve yanıtın dikte edilmesi gerekir. Bu da oldukça fazla zaman almakta. Baştürk ile mahkeme başkanı arasında Çarşamba günü geçen konuşmaların kağıda geçirilmesi ancak Cuma günü tamamlanabildi.

16- Davaya gitmeden evvel savunma avukatlarından Türk ceza yasasının özelliklerini öğrendim. Sanık savunmasını yazılı olarak vermek zorundaydı. Fakat bu durum askeri mahkemede bana öyle geliyorki sadece görünüşte öyleydi.

İki nedene parmak basmak isterim, birincisi almanca tercümanım çok gayret ettiyse de pek çok sözü çevirmekte güçlük çekti ve atladı. Ayrıca bu tür ceza yasası benim ülkemde yoktu ve savunma koşulları da tamamen binem ülkemden farklıydı. Örneğin, A. Baştürk'ün 450 yapraktan ibaret olan savunmasını hiçbir avukatın okuyabileceğini sanmıyorum. Konuştuğum askeri yetkililere göre bu askeri ceza yasası özellikle bu dava için farklı uygulamalar getirmiyor. Ben de uluslararası ceza yasası ile uygun maddeler buldum.

17- Mahkeme bir okula benzer yerde bulunuyordu. Yada üniversite binasına benziyordu. Bina jandarmalarla doluydu. Bunlar sanıkların çevresini kuşatmışlardı. Sanıkların akrabaları kendilerine ayrılan özel sıralara oturtulmuşlardı. Sanıklar ve avukatları farklı farklı yerlere oturmuşlar ve mahkeme süresince kesinlikle birbirleriyle görüşürülmüyorlardı. Bizimle birlikte iki ayrı gözlemci daha vardı. Bay Francois Van Drooghenbroeck, bu Belçika'dan Dünya İşçi Konfederasyonu tarafından gönderilmişti. Diğer Daniel Retureau FISE Genel Sekreteriydi. Şu anda Doğu Berlin'de yaşamaktaydı.

18- Mahkeme heyeti üç askeri hakim ve iki avukattan oluşmaktaydı. Mr. Takkeci savcı idi, daha sonra kendisiyle konuşma yaptım. Savcı yardımcısı Ataman sivil giysiliydi.

Duruşma özel bir yoklama ile açıldı. Bu arada avukat Tahiroğlu mahkeme başkanlığına tutukluların kendi fikirlerini kendilerinin söylemesi yönünde bir rica ilettili. Fakat mahkeme başkanı bunun yasaya uygun olmadığını belirtti. Baştürk'ün sorgulanması sırasında yanıtlar oldukça uzun veriliyordu. Savcının her sorusuna oldukça geniş bir şekilde yanıt vermesi gerginliği artırıyordu. Soruşturma pek arkadaşça geçmiyordu ama incitici değildi. Sorgulamada bir tutuklunun korkacağı bir ortam yoktu. Sanıklar oldukça sağlıklı görünüyorlardı fakat salondaki havanın sıkıcılığı onları biraz kızartmıştı.

- 19- Öğle yemeği arasında lisede tutuklu olan sanıklar yakınları ile görüştürüldüler. Yalnız yakın akrabaları ile görüşebilme haklarına sahiptiler. Fakat birbirlerine dokunmaları yasaktı. Ancak yakınları ile cam arkasından konuşabiliyorlardı. Daha sonra askeri yetkililer bana da böyle bir olanak sağladılar. Bazı kaynaklar tutukluların eşlerine, çocuklarına mahkeme sırasında baskı yapıldığını belirtiyor. Benim koşullarımdaki birinin bunu anlayabilmesi biraz güç ama en azından mahkeme sürerken bazı emirler verilebilirdi, bunu gözlemedim.

VI. DAVANIN GÖRÜNÜŞÜ

- 20- Savunma avukatları ile yaptığımız pek çok konuşma sırasında davanın ilerideki seyrine bakmaya çalıştık. Onlar son üç ayda sorgulama safhasının sona ereceğini umut ettiklerini belirttiler. Bu safhadan sonra yargılama ve savunma yapan yetkililer yeni kanıtları mahkemede okumak zorundaydılar. Şahitlerin kimlikleri açıklanmayacaktı. Soruşturma ve karar bu süre içinde alınacaktı. Muhtemelen bu Ağustos'da diğer DİSK'li kişilerin ve CHP'lilerin davalarına bakılacaktı.
- Jüri heyetinin kararları, bana göre 1983'den evvel bu davanın sonuçlanması olası görülüyor, daha sonra yüksek askeri mahkemesine devredilecek ve orada tekrar gözden geçirilecek.
- Benim aldığım askeri kaynaklara göre yargı bağımsızlığını zedeleme konusunu söylemek gereksiz oluyor.
- 21- Savunma avukatlarının kararlaşdırılmamış müzakerelere karşı olduğu konusunda pek az görüş var. Onlar sorgulamanın genişletilmesini ayrıca diğer mahkemelerdeki tutanakların da incelenmesinden yanalar. Benim kişisel kanım, bu durumda da ceza yasasının 146. maddesini ihlal etme durumu ortaya çıkacaktır. Savunma avukatlarının bir başka iddiası da sorgulama sırasında bazı şeyleri sınırlamak gerçeklerin üzerini örtmeye yarıyor. Bu informasyonda ben bir taraf değilim (veya bu konuda bir fikir ileri sürmüyorum) fakat sorgulama niteliği üzerindeki tartışmalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yapılmaktaydı. Bu tartışmada avukatlar Avrupa Konseyi'ne Türkiye'deki askeri rejimin uygulamalarda serbestlik vermesi konusunda şikayet edeceklerini bildirdiler.
- 22- Ben aynı zamanda yargı organları ile ve avukatlarla (savunma grubu ile) bu davadaki avukat sayısı üzerinde de tartıştım. Pek çok raporda da aynı konuya değinildiği gibi, mahkeme her sanık için bir avukat kaydı koydu, toplam 52 olmak üzere, daha sonra bu durum davanın yürümesi ile değişti. Bazı sanıkların dava başladığında 8-10 avukatı olduğu görülüyordu. Bu tür yönetime pek alışkın değilim ama savunma avukatları mahkemenin savaş hali mahkemesi olduğunu iddia etmekte. Hala, 52 avukatla sınırlamayı savunma hakkının zedelenişi olarak söylemekten çekiniyorum.

VII. BAŞLICA SORULAR

A. Sendikal Özgürlükler

23. Giriş bölümünde not edildiği gibi iki uluslararası sendika adına, Türkiye koşullarında sendikalara özgürlük olabilir mi sorusuna yanıt bulma amacı ile Türkiye'ye gittim. ILO (International Labour Org.) nun bu konudaki bildirisinin 87. ve 98. maddesine göre sendikal özgürlük ve örgütlenme özgürlüğü diğeri ise örgütlenme hakkı ve toplu sözleşme hakkının verilmesidir. Askeri yönetimin yayınladığı pek çok rapordan anlaşılabilir ki, grev ve lokavt hakkı kaldırıldı, Yüksek Hakem Kurulu kuruldu. Böylece ücret istemleri sağlanacaktı. Bu durum toplu sözleşme hakkının verilmesi üzerinde şüpheli bir görüntü veriyor. Bununla birlikte bilindiği gibi ücret sistemi pek çok ülkede örneğin, Hollanda'da geçerli. Hükümet bu ülkelerde yasal olarak toplu sözleşmeyi iptal edebilir ve yeni ücretleri saptayabilir. Toplu sözleşme özgürlüğünü ihlal edebilir. Hala, yasa ile grevin yasaklanması, tarihte de görülmüştür ki, açık bir şekilde diktatoryal bir sistemin belirtisidir. Ki bu sistem sağ yada sol bir diktatörlük olabilir.
- 24- Türkiye'deki bugünkü durum, benim için anlaşılması güç ama, örgütlenme özgürlüğü vermiyor. DİSK'in tüm aktivitelerinden şüphe edildi ve buna bağlı olarak savaş hali hükümlerine dayalı bir mahkemede yargılanıyor düşüncesi hoş görülemez. Konuştuğum askeri yetkililer DİSK'e ait emlaklara el koyarken diğerleri ile hiç bir ayırım gözetmediklerini belirttiler. Ayrıca yöneticilerin kendilerini özgür hissettiklerini söylediler. Ben bu durumda DİSK'e ait kiraların ödenip ödenmemesi konusunu öğrenmekte başarılı olamadım. Bana göre bu ciddi bir kuşku doğuruyor.
- Bundan başka DİSK'in bütün aktivitelerine yönelik bir soru yoktu fakat davada iddia makamına göre DİSK bir komünist örgüt gibi çalışmalar yürütüyordu ve amacı komünizmi kuvvet yolu ile kurmaktı.
- Bay Takkeci'ye göre DİSK sadece politik aktivite göstermişti. Onun görüşüne göre sendikal çalışma yürütse idi bugün çalışıyor olacaktı. Bay Takkeci'den sendikal çalışmaların nerede bitip, politik çalışmaların başladığı konusunda pek çok soru sormama rağmen tatmin olamadım. Bu konuşmanın raporun esas konusu olacağını sanmıyorum. Ama şu unutulmamalı ki DİSK'e bağlı bazı üye sendikalar konuşmalarında suçlama sınırına gelmiş durumdadır. Aynı zamanda şu da unutulmamalı ki Batı ülkelerinin aksine burada komünist partisi onlarca yıldır yasaklanmış durumdadır.
- 25- Birincil sonuç şudur ki, bugünkü askeri rejim sendikal özgürlükler konusunda şüphe yaratıyor. Eğer sendika (askeri yetkililerin doğrultusunda) rejim yanlısı tutum içinde çalışmalar yürütüyorsa çalışması mümkün olacaktır. Bu durum sendikal örgütlenme hakkının verildiği anlamına gelmez.

B. Savunma Hakkı

- 26- Başta da belirttiğim gibi savunma avukatlarının koşulları oldukça zor, tabii eğer çalışabilirlerse. Tutuklularla duruşma sırasında görüşmeleri, dökümanları incelemeleri yasaktır. Sadece onları mahkemede okumakta özgürdürler. Ancak jandarmanın izni ile konuşabiliyorlar. Tutuklularla görüşmeleri mümkün değil. Savunma yazısını, sanık kendini savunurken mahkemede tutanaklardan alarak hazırlayabiliyorlar.

C. Hapishane Koşulları

- 27- Bir hapishaneyi ziyaret haklarına sahip ~~değildim~~. 353 sayılı yasa ile tutuklular ancak akrabaları ile görüşebiliyorlar. Bundan dolayı bu rapora bu konuda birşey yazamıyorum. Fakat aldığım bilgilere göre hapis yaşamı oldukça kötü, yiyecek yeterli verilmiyor, genellikle tek tip, tıbbi ilgi çok az veriliyor. İşkence olup olmadığı henüz araştırma safhasında, şu anda bilmiyorum. Fakat ETUC raporuna göre işkence iddialarının doğru olduğu (9 Kasım 1981 Raporu) açıklanıyor.

TÜRKİYE SOSYAL TAREH ARAMA
TÜSTAV
TARİH ARAMA